

אהרן דותן

עיונים בלשון המקרא ובמסורה

מוסד ביאליק • ירושלים

Aron Dotan
Studies in Hebrew Linguistics and Masora

הספר יצא לאור בסיוע

מסת"ב 8-312-312-965-978-ISBN
© כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק • ירושלים תשפ"א
הפקת סדר ועימוד: שולמית ירושלמי, ירושלים
הדפסה וכריכה: אופסט שלמה נתן, ירושלים
Copyright by the Bialik Institute, Jerusalem 2021
www.bialik-publishing.co.il

תוכן העניינים

ט	פתח דבר
	שער ראשון: חכמת הלשון בימי-הביניים (בלשנות ומילונות)
3	א. חכמת הלשון בימי-הביניים – בין מזרח למערב
19	ב. קטע חדש מספר אָגרון
68	ג. מראשית המילונאות העברית – קטע ממילון קדום
81	ד. בלשנות ובלשנות משווה בימי-הביניים – עיון בסוגיה ממשנתו של 'יהודה חיוג'
93	ה. כיצד מהדירין טקסטים קדומים בחכמת הלשון?
97	ו. פתרון תעלומת 'פתרון הענק לאלעזר בן-חלפון'
	שער שני: פרקי מסורה
107	ז. מן המסורה אל הדקדוק – ניצני המחשבה הדקדוקית העברית
121	ח. מסורה בתרגום ערבי
127	ט. לבעיית דחיק ואתי מרחיק
	שער שלישי: ייחודי כ"י לנינגראד וחבריו
139	י. עיונים במסורה של כתב-יד לנינגראד
149	יא. שקיעי הטעמת מלעיל עתיקה במסורת הטברנית

- 168 יב. פתחי חטפין – עיון ברבדים הקדומים של הניקוד
 178 יג. סטיות בהכפלה בניקוד הטברני
 188 יד. כתב-יד לונדון של התורה – עיון חדש
 198 טו. שקיעי בבליות בכתב-יד לונדון של התורה

שער רביעי: פרקי בן-אשר

- טז. ספר דקדוקי הטעמים לר' אהרן בן-משה בן-אשר – מבעיותיה של
 209 המהדורה החדשה
 219 יז. האמנם ננקד כתר חלב בידי אהרן בן-אשר?

שער חמישי: פרקי רס"ג

- 241 יח. שקיעי מסורה בדקדוקו של רב סעדיה גאון
 251 יט. סעדיה גאון – בלשן מחדש
 264 כ. רב סעדיה גאון על התהוות הלשון
 278 כא. קטע חדש מ'פתרון שבעים מילים' לסעדיה גאון
 290 כב. קְדָמוֹנִיּוֹת פֶּסֶק
 302 כג. 'נקוד רב סעדיה' – היה, או רק משל היה?

שער שישי: פרקי דקדוק

- 317 כד. מִשְׁקַל מְקַטֵּל
 325 כה. המקור של בניין פועל
 333 כו. סֻבְּאִים – עיונים בדרכי עבודתם של נקדני טבריה
 341 כז. ענייני הגייה בתפילה ובקריאת התורה

שער שביעי: משמעי מקראות

- 351 כח. "דרך נשים" – לברורו של ביטוי
356 כט. "זהב התנופה"
363 ל. "ירחצו את ידיהם"
365 לא. "פתאנים השערים"

שער שמיני: להיסטוריה של הטעמים ושיטות הניקוד

- 375 לב. הכרונולוגיה היחסית של מערכות הניקוד והטעמים
383 לג. לתולדות התהוותה של מערכת הטעמים
394 לד. להתהוות מערכות הסימון בשיטה הארץ-ישראלית
405 לה. להתהוות סימני התנועות בניקוד הבבלי
- 412 הקיצורים הביבליוגרפיים
436 מקום פרסומם הראשון של המאמרים

פתח דבר

מובאים בזה ל"ה מאמרים שראו אור בעבר והצגתם כמקשה אחת משקפת את עיקר מחקריי בתחום המסורה ודקדוק ימי-הביניים, ובהם גם מאמרים שראו אור בלשון אחרת (אנגלית). להוציא מן הכלל מאמר אחד (= ל) שמסיבות הזמן והמקום לא ראה אור עד הנה (אכסניית פרוסום הראשון של שאר המאמרים צוינה בעמ' 436-438).

בדרך הטבע, מאמרים שיצאו לאור בטווח זמן כה רב לא מעור אחד הם עשויים, מערכת המושגים בהם השתנתה על-פי מנהגי הזמן והמקום, ועמלתי לא מעט להאחיד אותם במידת האפשר ולהתאימם למינוח שהשתנה.

המאמרים סדורים בשמונה שערים – עניינם חקר המסורה ודקדוק ימי-הביניים. בדרך כלל, לא טרחתי להיכנס לתחומים שהוכרעו במחקר, אף שלמראית עין המעיין הלא-מקצועי אולי היה ראוי להפריך אותם שם. המעיין יראה, למשל, את תשובתי לד"ש לוינגר (בקיצורים הביבליוגרפיים: דותן, כא"צ ודקה"ט).

לספר רשימת קיצורים ביבליוגרפיים אחת, והיא באה בעמ' 412-435. תודה מקרב לב למי שנתנו את ידם לתמוך בי בהכנת המאמרים לדפוס, עוזרתי שנים רבות נורית רייך ובני צבי דותן שידם רב להם בספר זה. כמובן, ידידי היקר פרופ' משה בר-אשר שבזמן שתש כוחי בעת מחלה סייע ותיווך ביני לבין בית ההוצאה לאור של מוסד ביאליק והיה מועיל מאוד בתרומתו להופעת הספר.

גם יאתה התודה לשולמית ירושלמי שסידרה ועימדה את הספר בדיוקנות רבה, ולאורית ורטהים-אלירז, הממונה על ההוצאה לאור, שליוותה את מלאכת הספר, מראש ועד סוף, בנפש חפצה ובהשאת עצות טובות.

אהרן דותן

תמוז התשע"ז